

Varley, Cromwell Fleetwood, sok derék elektromos találmányáról híres férfiú, született 1828. április 6-ikán Kentish-Town-ban, elhunyt szeptember 3-ikán Bexleyheath-ban Kentben. Stephenson Robert, Fairbairn és mások társaságában nagy részt vett egy tengeralatti kábel első sikeres lerakásában.

Wertheim, Franz, báró, a világhírű tűzmentes pénzszekrények gyárosa, szül. 1814. ápr. 13-ikán Kremsben, elhunyt április 3-ikán Bécsben, mint cs. k. udvari műszer- és szekrénygyáros.

Young, James, angol kemikus, ki főként a szénnel kapcsolatos ipar-nemek, ú. m. a gázgyártás, paraffinolaj-

készítés stb. körül szerzett érdemeket, elhunyt május 14-ikén este kelly-i birtokán Glasgow mellett 71 éves korában. Young benső barátja volt Livingstone-nak, ki őt »Sir Paraffin«-nak szokta nevezni; a mint híre futott Livingstone eltűnésének, Young a saját költségén küldött expedíciót fölkeresésére. A glasgowi egyetemen a gazdasági chemia számára tanszéket alapított.

Yvon-Villarceau, Antoine François Joseph, francia csillagász, ki 1846 óta a párisi csillagvizsgálón működött, szül. 1813. január 15-ikén Vendôme-ban, elhunyt decz. 23-ikán Párisban.

Közli: LENGVEI. ISTVÁN.

APRÓBB KÖZLEMÉNYEK.

ÁLLATTAN.

(5.) TOJÓ EMLŐSÖK. Az úgynevezett kloakás- vagy csőrös emlősök (Monotremata) sok tekintetben hasonlítanak a madarakhoz; nevezetesen: állkapcsaik megnyúltak és szaruval vannak burkolva mint a madarak csőre; lágy ajkuk, mint a többi emlősnek, nincs; a kulcscsont mellett a hollóorrscsont (os coracoideum) erősen ki van fejlődve, mint a madaraké stb.; legkiválóbb jellemvonásuk, hogy ivarszerveik és hűgyszerveik a végbélbe nyílnak, vagyis kloakájok van, mint a madaraknak, valamint, hogy petefészkek fürtös és a baloldali fejlettebb mint a jobboldali, a mi ugyancsak madárjellemvonás. Emlőjük van ugyan, de emlőbimbójok nincs, azért sokaig nagyon rejtélyes volt, miképen szoptatják fiaikat. — Ez állatok csak két nemben és három fajban ismeretesek, melyek kizárólag Ausztráliában laknak. Szaporodásukra nézve Ausztrália lakói és a gyarmatosok váltig állították, hogy az ú. n. vízi vakondok (Ornithorhynchus paradoxus) tojik, hogy a tojása héját is megtalálták kis barlangjában. Azonban Bennett angol természetbuvár, a ki ez állatok éle-

tének tanulmányozására kétszer utazott Ausztráliába, valamint más kutatók is mindenkor csak eleven, félig felnőtt fiait találták, azért a tojásból való szaporodásukat mesebeszédnek tartották, annál inkább, mert a kicsinyek nagy szája azt a rejtélyt is megfejtette, hogy miként szophatnak a bimbó nélküli emlőkből. — És most *Liversidge* tanár Sydneyből az angol természettudósok Mont-realban (Canada) tartott gyűlésének telegrammal jelenti, hogy *Caldwell*, fiatal természetbuvár, a kit *F. M. Balfour* híres embriológus emlékére alapított ösztöndíjjal az erszényes és kloakás emlősök fejlődésének tanulmányozására küldtek Ausztráliába, felfedezte, hogy a kloakások *csakugyan tojnak*. — A gyűlés elnöke, e hírt közölvén, azt tette hozzá, hogy, »véleménye szerint, tudományos tekintetben ennél fontosabb telegrammot még soha sem szállított a tengeralatti kábel.«* A »Kosmos«, mely e telegrammot szintén közli, megjegyzi, hogy »e meglepő tudósítás valóságán a

* Nature 1884. okt. 9.

meglevő körülmények között, nem lehet kételkedni; bizonynyal remélhető, hogy a kloakás emlősök fejlődéséről és így phylogenetikai jelentőségéről is nagyon érdekes felvilágosításoknak jutunk birtokába. «* Az átmeneti alakok jelentőségének és a fokozatos fejlődés elvének szebb bizonyítéka, valóban, alig volna képzelhető.

P. J.

(6.) A TENGER GAZDAGSÁGA. A közönséges halandónak alig van fogalma azon óriási kincsekről, melyek a tengerek vizében rejtve vannak. Milliárdokra meg milliárdokra megy például csak a húsának az értéke, mely halak alakjában úszik a tengerekben. A napról napra növekedő vasúti hálózat a tengerből kifogott halaknak minden irányban való szétküldését lehetségessé teszi, a nagyobb keresetnek megfelelőleg pedig a kereskedésbe jövő halmennyiség is fokozódik. Innen magyarázható, hogy például Franciaország tengeri halászata évről évre jövedelmezőbbé válik. A francia kormány által közzétett hivatalos adatokból megtudjuk, hogy 1883-ik évben Franciaországban közvetlen a tengeri halászatból kerek számban 84,000 ember tartotta fenn életét, kik a halak fogását arra való sajkákban üzték; azonkívül pedig 93,000 ember (férfi, nő, gyermek) fogdosta össze a tengerpartra vetett kincseket apály idejében. Összesen tehát

* Kosmos 1884. V. 393. 1.

177,000 halász-emberről van szó, de ha ezekhez még a halászok azon család tagjait vesszük, kik keresetre nem mennek, vagy arra nem is képesek, akkor közvetlen a halászatból élő emberek számát bizvást 200,000-re tehetjük.

De mind ezzel még nincsenek azon emberek is számba véve, kik a sajkákat, a vitorlákat, a hálókat készítik, kik továbbá a halászok és a nagy közönség közt halak adás-vevését közvetítik. Franciaország tengereiből 1883-ban 107 millió francot vett be; 14 millió franczal többet mint 1882-ben. De természetesen, hogy a tengerből ezen kincseket nem nyerhették minden veszteség nélkül, 560 halász hivatásának esett áldozatul és 271 özvegy meg 525 árva maradt hátra.

A francziák még részben Újfundland és Island partjain is úzik a halászatot. Újfundlandba ment 160 hajó 6099 emberrel, Islandba pedig 236 hajó 4148 emberrel; a hazai parti halászzattal mintegy 74,000 ember 21,800 sajkával foglalkozott. Fogtak pedig 34 millió kilogramm kabeljaut (Stochfisch, Neufundland és Island) 36 millió kilogramm heringet (Északi-tenger és Franciaország partjai) 6 millió kilogramm makárt, 1,148.375.978 darab szardínát (Bretagne) és 158 millió darab osztrigát. Ezekon kívül más tengeri állatokat, kagylókat, rákokat stb. stb. millió meg millió hektoliternyit.

K. J.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI MOZGALMAK A HAZÁBAN.

34. *A m. tud. Akadémia III. osztályának* november. 17-ikén tartott szakülésén három előadás volt napirenden.

Az első előadás székfoglaló volt H ö g y e s E n d r e lev. tag részéről, a ki »*Asszociált szemmozgások*« tárgyában folytatott vizsgálatainak eredményét ismertette. Az előadó már előbbi értekezéseiben, melyeket e tárgyról szintén az akadémiában mutatott be, reá jött, hogy az akaratlanul történő, ú. n. asszociált szemmozgásokra egy idegmechanizmus van, a melynek középpontja a nyúlt- és a közepagyvelőben van, centrifugális részét a hat szemmozgató ideg alkotja a 12 szemizommal, centripetális részét pedig a két halló-ideg, a hártás labirinthussal. További vizsgálatait alapján ezúttal az emli-

tett idegmechanizmus központi és kifelé vezető részének részletes berendezését és működését ismertette, — előadását egyszerűsített rajzokkal és egy új vizsgáló készülék bemutatásával is kiegészítvén.

Utána b. E ö t v ö s L o r á n d rendes tag előterjesztette Dr. F i a l o v s z k y L a j o s budapesti tanárnak értekezését »*Melius Péter herbáriumáról*«. Melius Juhász Péter a 16-ik században debreczeni ref. superintendens volt és »Herbarium« cím alatt egy 1578-ban megjelent magyar növénytan munkát irt.* Az akadémia e most már ritka, de

* V. ö. Sadler József, A növénytan története honunkban a 16-ik században. (A kir. magy. természettudományi Társulat Évkönyvei. I. köt. 87. 1.)

úgy növénytani, mint nyelvészeti tekintetben érdekes munkát ki fogja adni. Fialovszky a munkát életrajzi adatokkal, bevezetéssel és bő magyarázatokkal látta el, s e czélből tanulmányozta a Herbarium irójának életviszonyait és irodalmi működését, különösen pedig a munka kút- és segédforrásait. Kimutatva, hogy a Herbarium az alföldi népnek szánt olcsó orvosi tanácsadó és Lonicerus »Historiae naturalis opus novum« című könyvének és 16 más író munkája felhasználásával írott utánzata és részben fordítása, s a szövegből az értelemzavaró hibákat kiküszöbölve: hozzá látott a növénynevek meghatározásához és kiderítette, hogy a Herbariumban összesen 627 növényfaj van tárgyval.

Végre az osztálytitkár bemutatta, illetőleg felolvasta Téglás Gábor dévai reálisiskolai igazgatónak ily című értekezését: »Az erdőfalvi barlangok és szomszédos sziklák ősembertani leletei, tekintettel az erdélyi Érczhegység déli részén a történelem előtti korból kimutatható útjűrókra.« Az értekezés írója az akadémia matematikai és természettudományi állandó bizottságának megbízásából kutatja az erdélyi barlangokat. Az erdélyi Érczhegység déli vonalán levő barlangokban csak ritkán találói őstörténelmi leleteket. Téglás arra a meggyőződésre jutott, hogy az őslakók főleg a könnyű közlekedést nyújtó és távol vidékeket összekapcsoló völgyeken hatoltak a hegység belsejébe, a hol a természet által jól védett sziklatetőkön és barlangokban juttek tanyát. Értekezésében ismerteti az ősnépek által leg-sűrűbben használt algyógyi völgy derekán Erdőfalvánál talált barlangi leleteket, nevezetesen cserép- és kőtárgyakat. Említést érdemelnek a durván idomított és ujjbennyomással, körömmel vagy karczólással díszített cserepeken kívül a piros jászpisz-lánkok és különösen egy szép véső. Talált továbbá juh- és kecskecsontokat, egy kőfejszét, sőt még egy vassarkantyút is. Az összes cserepek tulnyomó számának techni-

kája és díszítése szerint azok a neolith-korból a fémkorszakba átmenő időből származhatnak.

35. Az erdélyi múzeum természettudományi szakülésén f. é. november 14-ikén bemutatta Dr. Koch Antal Erdély földtani térképének b.-hunyadi lapját, tüzetesen azt a területet, mely magában foglalja délen a Gyalui havasok szegélyét, nyugaton pedig a Vlegyásza havas keleti felét. E kevésbbé lakott, erősen tagolt, erdős-bokros vidék felvétele — előadó tapasztalata szerint — több fáradsággal járt, mint az alacsonyabb, sűrűbben lakott s műveltebb szegélyhegységé. A fáradságot azonban kárpótolta a nagy változatosság, mely e terület földtani szerkezetében mutatkozik. Képviselve vannak itt az alluvium, diluvium, a szarmát és alsómediterrán emelet rétegei, valamint az oligocén-, eocén-sor csaknem összes tagjai, de különösen változatossá teszik e vidéket a phyllitek, csillámpala, augit-andesit, amphibol-andesit, dacit kvarczorthoklasz-trachyt, granit és granulit tömeges képződményei.

Dr. D a d a y J e n ő »Újabb adatok Kolozsvár Crustacea-faunájának ismeretéhez« címzén bemutatta az Apus cancriformis és a Branchipus torvicornis rákfajokat, a melyeket ő a kolozsvári »Agyagdomb« nevű határ részben egy nagy és iszapos tócsából f. é. szeptember havában gyűjtött. E szerint az Apus cancriformis irodalmilag ismeretes lelet helyei: Gyalu, M.-Vásárhely, N.-Szeben, S.-Szentgyörgy és Kolozsvár határa. A Branchipus torvicornisra vonatkozólag megjegyzi, hogy az hazánkban még eddig csakis Budapest faunájából volt ismeretes és a kolozsvári lelet hely a második Magyarországra nézve, Erdélyre és Kolozsvárra nézve pedig az első s ez ideig egyedüli. Ezek szerint találtattak Erdélyben a Phyllopoda rend Branchiopoda alrendjéből a következők: Branchipus stagnalis, torvicornis, diaphanus; Artemia salina és Apus cancriformis.

KÜLÖNFÉLÉK.

9. Apró bolygó (243). F. é. szeptember 29-ikén Palisa Bécsben ismét új apró bolygót fedezett fel. Ez a 45-ik, melynek felfedezése e fáradságtalan kutatónak sikerült. Az észrevett új égi test 13-ad rangú csillag nagyságában tűnik fel. Az észlelés 11 óra 46 percz bécsi helyi idő szerint 34 h. 45 m. egyenes emelkedésben és 15° 20' északi deklinációban mutatta. Rendszáma a Mars és Jupiter között keringő bolygók seregében a 243-ik.

10. Kávétermelés Olaszországban. Egy Antonnicola nevű olasz földbirtokos Róma környékén eredményesen megkísérelte a kávénövény meghonosítását. Egy hek-

tár földnek művelése 300 frankba jön és hoz 2000 kilogramm kávé, melynek értéke legalább 2000 frankra tehető. Cataniában szintén megpróbálták, még pedig jó sikerrel, a kávé termelését.

11. Az ezüst elektrochemiai egyenértékét a wüzburgi egyetem fizikai intézetében igen pontos mérések alapján utolag meghatározták. Az eredmény a következő: Egy Ampère erősségű áram másodpercenként képes 11183 milligr. ezüstöt, vagy 0.3281 milligr. vörös rezet kiválasztani, vagyis 0.09328 milligr. vizet megbontani. Ez az eredmény igen jól összevág Lord Rayleigh által a londoni fizikai társulattal közölt

eredményével. E szerint 1 Ampère erősségű áram óránként 4.0259 gramm ezüstöt képes kiválasztani.

12. Új fagyasztó keverék előállítását írja le Dr. J. Moritz, mely keverék hóból és alkohorból áll; 73 gramm hó és 77 gramm abszolút alkohol alkotja; az utóbbinak mérséklete 2° a fagyponthoz felett. Keverés után a mérséklet mintegy 30 foknyira száll a fagyponthoz alá. Közönséges borszesz (96° Tralles szerint) hóval közönséges szobahőmérsékletben keverve, 20°-nyira szállítja a hőmérsékletet a fagyponthoz alá.

13. Dajkát fogadó macska. Egy orosz lap (»Priroda i Ochotá« azt: Természet és Vadászat) a következő történetet meséli:

Grodno városában egy úriember házában megfiadzott a cicza, de valami betegség miatt nem szoptathatá kicsinyeit, mert nem volt teje. A szerető okos anyja átlátta, hogy így kicsinyei menthetetlenül elpusztulnak; elment tehát dajkát keresni. Mintegy fél-

óra múlva egy másik ciczával tért vissza, mely szintén csak nemrég fiadzott meg. A vendégmacska a kicsinyek láttára kerekelt akart oldani, de az anyjuk nem ereszté, útját állta és különböző nagyságban osztogatott nyaklevesekkel iparkodott őt észreérinteni. A vendég megadta magát és emtetni kezdé az éhes kölyköket. Az eredmény teljesen kielégíté a szülőt, mely is kényelmesen leült, örködni a szoptatásra. A dajka azonban három perc múlva futást kísérelt meg. Egy jól alkalmazott pofon ismét szoptatásra bírta. Az emtetés eltartott vagy negyedóráig; a dajka fölkel, akadálytalanul kisietett, sőt az anyja a küszöbön ki is kísérte. Négy óra múlva az anyja ismét elfutott a dajkáért, mely immár nem ellenkezett, megszoptatta az idegen kölyköket és megnyalogatá őket, akár az övéit.

A macska ezután napjában kétszer-háromszor eljárt a dajkáért; ez tüstént velejött és szoptatta az idegen kicsinyeket ellenállás nélkül.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Fegyzőkönyvi kivonatok a társulat üléseiről.

XV. VÁLASZTMÁNYI ÜLÉS.

1884. nov. 19-ikén.

Elnök: SZILY KÁLMÁN.

Titkár jelenti, hogy a zoológiai pályázatra, melynek határideje 1884. okt. 31-ikén járt le, egy pályamű érkezett be »A Hex arthra polyptera boncz-, élet- és fejlődéstani viszonyai« címmel »Kein Phaenomen erklárt sich von selbst stb.« Göthe jelígyével. — A jelígyes levélke külön borítékba téve a Társulat pecsétjével záratott le.

Titkár jelenti, hogy a »Königlich böhmische Gesellschaft der Wissenschaften« f. é. decz. 6-ikán százéves fennállásának ünnepét fogja megülni, melyre Társulatunkat is meghívja. — Örvendetes tudomásul vétetik. A választmány megbizta a titkárságot, hogy a nevezett társulatról telegramm útján üdvözzölje.

Titkár jelentést tesz a Forgó tőke pénztári állásáról októberhó végén. — Tudomásul van.

Titkár előterjeszti Dr. Bene Rudolf indítványát, mely azt kéri, hogy a Közlöny évi tartalomjegyzéke azon elvek szerint szerkesztessék, a melyek az eddigi kötetek »Névjegyzék és tárgymutató«-jában irányadók voltak, hogy minden kötet tárgymutatója folytatása és kiegészítője legyen annak. — A választmány ez indítványt helyesléssel fogadja és a titkárságot megbizta, hogy a tartalomjegyzéknek ilyen módon való összeállításáról gondoskodjék.

Másodtitkár előterjeszti, hogy a könyvtárba a múlt v. ülés óta a következő ajándékok érkeztek: M. Boitard, Curiosités d'histoire naturelle; La Naturella I—II. kötet; Boletín de la Sociedad de Geografía y Estadística, III—IV.; Dr. Szenger Ede ajándékai; — Bereczki Máté, Gyümölcsészeti vázlatok, III-ik kötet; szerző ajándéka; — Dr. B. Haller, Beiträge zur Kenntniss der Nerven im Peritonium von Doris tuberculata Lam.; szerző ajándéka; — Dr. Horváth Géza, Jelentés az orsz. Phylloxera-kísérleti állomás 1883-ik évi működéséről; szerző ajándéka. — Köszönettel vétetnek.

Titkár elszomorodással jelenti, hogy a múlt v. ülés óta öt tagtársunk elhunytáról értesült; elhunytak; Bódy Antal prépost-főesperes Makón; Dr. Bókay János orvos Budapesten, ki társulatunknak 24 év óta volt tagja; Hirsch Ignác birtokos Bujban; Nikolini Alajos kegyesrendi házfőnök Kis-Szebenben; Szádeczky László birtokos N.-Bittsén. — Szomorú tudomásul szolgál. Kilépesőket bejelentették 18-an. — Tudomásul van.

Az új tagokul ajánlottak nevei felolvastattak és mindannyian, számra 26-an megválasztattak; velők a tagok létszáma, a veszteségeket levonva, 5790-re emelkedett, kik között 138 alapító- és 98 hölgy-tag van.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.